

Všetička, František

Wolkerova Balada z nemocnice

Slavica litteraria. 2024, vol. 27, iss. 1, pp. 143-149

ISSN 1212-1509 (print); ISSN 2336-4491 (online)

Stable URL (DOI): <https://doi.org/10.5817/SL2024-1-8>

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/digilib.80787>

License: [CC BY-SA 4.0 International](#)

Access Date: 23. 12. 2024

Version: 20241220

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

Wolkerova *Balada z nemocnice*

František Všetička (Olomouc)

Abstrakt:

Balada z nemocnice má tvar architektonické dyády, rozložené na 10 + 9 strof. Báseň Jiří Wolker založil na triadickém principu (tři postavy atd.). Balada má celkem 19 strof, tak tomu bylo už v prvním časopiseckém otisku; v zachovaném deníku zahrnuje však 20 strof. Vypuštěná strofa je závažná natolik, že by měla být vrácena na své původní místo (jako 12. strofa, což mimo jiné souvisí s triadičností básně).

Klíčová slova:

architektonická dyáda; triadický princip; ediční problém; vypuštěná strofa

Wolker's *Ballad from the Hospital*

Abstract:

The *Ballad from the Hospital* is in the form of an architectonic dyad, spread over 10 + 9 stanzas. The poet Jiří Wolker based the poem of the triadic principle (three characters, etc.). In whole ballad consists of 19 stanzas, thus it was when it was first published in a periodical; the surviving diary, however, contains 20 stanzas. The stanza omitted is of such importance that it should be returned to its original place (as the 12th stanza, which, among other things, is connected with the traditional form of the poem).

Key words:

architectonic dyad; triadic principle; editorial problem; omitted stanza

Wolkerova *Balada z nemocnice* je jednou ze tří balad, které se po vydání *Těžké hodiny* staly součástí básnickovy pozůstalosti. Časopisecky ji otiskl plzeňský měsíčník *Pramen* ve svém třetím ročníku roku 1922. Časopis vydával plzeňský nakladatel Karel Beniško, jenž uvedl do světa také Wolkerův básnický debut *Host do domu*. Báseň byla napsána

(nebo dopsána) v prosinci 1921 a patří nejen k předním číslům Wolkerovy baladiky, ale k vrcholným číslům jeho básnické tvorby vůbec.

Balada z nemocnice má tvar architektonické dyády, rozvržené na přibližně proporcionálně pravidelné celky 10 + 9 strof. Dyadické uspořádání básně souvisí s její tematikou, neboť jejím námětem je konfliktní napětí mezi dvěma nemocnými. Obsahem první části balady je rozmluva prvního pacienta s lékařem, zatímco v druhé části se jedná o následcích rozhovoru.

Obě části mají z hlediska sdělnosti odlišný ráz. Pro první část jsou příznačné rozmluvy, pacientova a lékařova, zahrnující celkem 32 veršů, tj. téměř celou první část; zatímco druhá část zahrnuje z hlediska promluvového pouze dvouveršové konstatování vrahovo. Vztah přímých řečí obou částí je tedy nepravidelný: 32 : 2.

Oba pacienti, protagonisté básně, nejsou v baladě označeni křestními jmény jako např. hlavní postavy *Balady o námořníku*, ale čísla, navíc čísla se sémantickým podtextem. Prvního z nich označil Wolker jako číslo třináct, druhého jako číslo tři. V numerické typologii je číslo třináct tradičně považováno za číslo negativní, nešťastné, zatímco číslo tři za číslo pozitivní, šťastné. V daném příběhu je však číslo tři podstatně překryto negativním číslem, které je posléze zavraždí. Obě trojky v jejich označení jako by ukazovaly na jejich vzájemnou svázanost, která vyústí v akt, kdy vyšší číslo sprovedí ze světa číslo nižší.

Ve výstavbě básně rozhodující roli sehrává číslo tři: (1) pacient číslo tři je v baladě třikrát jmenován, konkrétně ve verších 34, 56 a 62; (2) třetího dne vrah ve finále umírá; (3) lékařova promluva má třístrofový rozsah; (4) tři strofy mají v básni tázací charakter, a sice 3., 12. a 17.; (5) přitom 3. a 17. strofa jsou pravidelně umístěny, 3. strofa je třetí od začátku balady a 17. je třetí od jejího konce; (6) posléze v celé básni vystupují jen tři postavy. Naproti tomu pacienta číslo třináct jmenuje Wolker v baladě pouze jedenkrát, ve verši 8. Číslo tři tak tvoří nejen numerickou doménu tohoto básnického textu, ale představuje jeho stěžejní stavební princip, tj. princip triadický.

Triadické zákonitosti básně odpovídá i její nejbližší okolí v básnické tvorbě. Host do domu rozvrhl Wolker do tří oddílů: Chlapec, Ukřižované srdce a Host do domu. Z období Hosta pocházejí také jeho Tři poutníci. Těžká hodina obsahuje tři balady – *Baladu o nenarozeném dítěti*, *Baladu o snu* a *Baladu o očích topičových*, z nichž všechny tři se podílejí na kompozičním uspořádání sbírky. Wolkerův tragický životní úděl pak způsobil, že v jeho pozůstalosti se zachovaly další tři balady – *Balada o ženě*, *Bohu a muži*, *Balada z nemocnice* a *Balada o námořníku*. Triadickou tendenci první z nich napovídá už její titul. Wolker je posléze autorem Tří her, z nichž první s názvem *Nemocnice* se svým námětem druzí k *Baladě z nemocnice*. A vrátíme-li se k básnickovým juveniliím, pak se mezi nimi nacházejí Verše sokolské, zahrnující *Píseň káněte*, *Píseň sokolíkova* a *Píseň sokolovu*.

Na básníkovu triadickou tendenci poukazoval už Artur Závodský ve své stati o *Baladě o námořníku*: „K lidové mýtotočrné schopnosti odkazuje Wolkerova práce s číslem. Uplatňuje se tu především trojice: tři roky byl Mikuláš ve světě, třikrát sklepnice nalévá víno a ptá se Mikuláše (jevy následují po sobě v patřičné gradaci), třikrát vyzývá kapitán námořníky.“ (Závodský 1974: 27) Nutno podtrhnout, že sklon k triadčnosti byl součástí Wolkerova básnického organismu.

Vedle trojky vládne v baladě také číslo sedm, neboť sedmého dne po rozmluvě s lékařem pacient číslo třináct zavraždil svého kolegu (citováno zde i dále ve studii z prvního svazku Spisů Jiřího Wolkeru – *Básně*, editor A. M. Píša, Praha 1953):

*Ubíhá noc, šestá, sedmá, –
v tmavém koutě zved se muž,
v očích oheň, v rukou led má,
čekal strašně dlouho už.*

Na heptadickou zákonitost ukazuje postavení citované strofy, neboť je sedmou strofou od konce básně. Je-li triadčnost v baladě náležitě rozvita, pak uvedená heptáda je v ní ojedinělá (nepočítáme-li sedm sylab v titulu, ale raději to neuvádím, poněvadž by to mnohé provokovalo). Heptáda je nerozvita mimo jiné proto, že rozsah a obsah básně to nedovoluje. Číslo sedm jako by znalo svůj prostor. Výše byl uveden Závodského postřeh o Wolkerových triádách v *Baladě o námořníku*, po citovaném v jeho studii následuje tato věta: „Neméně baladickým je též číslo sedm – po sedm let čekala věrná milá na Mikuláše.“ Číslo tři a sedm dodávají *Baladě z nemocnice* sugestivní baladický rozměr, který se zdaleka neomezuje pouze na ni.

Triadický princip se promítá i do finále básně, do finálního dvoustroří, v němž je sděleno, že pacient číslo třináct třetího dne skončil. Neméně závažné je ve finále číslo devatenáct, jež básník zdůraznil v explicitu:

*devatenáct loží hrálo,
mrtvý je (slunce) už neviděl.*

Závažnost devatenácti loží spočívá v tom, že koresponduje s devatenácti strofami celé balady, s rozsahem celku.

Finální dvoustroří má osudový charakter. Osudovost je přitom dána pravidelnou posloupností trojice rozhodujících dnů, jejichž konstatování vložil Wolker vždy na začátek verše:

*První den bez slunce přešel,
marně čekal chorý naň,
druhý den bez slunce přešel,*

*chorý smutně sklonil skrář,
třetího dne slunce vstalo,
v okna stráslu zlatý pel...*

Tuto číselnou trojici básník na shodném místě uzavřel tragickým číslem devatenáct:

*devatenáct loží hrálo,
mrtvý je už neviděl.*

Má tedy finále klimaxový ráz, jenž se pojí s mortálním vyzněním celku. Klimax se ovšem vztahuje především na probíhající temporalitu (první den, druhý, třetí), nikoli na pacientův stav, k jehož zlomu dochází až v poslední fázi.

Závažnost obou protagonistů podtrhl Wolker tím, že jejich označení vložil ve všech případech do rýmového postavení. U čísla třináct tak učinil v 8. verši:

člověk, číslo třinácté.

U čísla tři ve verši 34, 56 a 62:

*fthisis gallopans, – číslo tři
úbytě rychlé, číslo tři
mrtvé tělo, číslo tři*

Označení obou protagonistů se vyskytuje celkem čtyřikrát, z toho třikrát má v rýmovém postavení tvar rýmového echa: *té – třinácté, tři – nespatri, tři – povětří*. Rýmové echo se tak podílí na eufonii básnického textu.

Balada z nemocnice má ve všech vydáních a v časopiseckém otisku devatenáct strof, v rukopisném sešitu č. 31 má však báseň dvacet strof. Kritická vydání vymýcenou strofu, v pořadí dvanáctou, tj. strofu za veršem 44, uvádějí ve vydavatelských poznámkách:

*Slunce na pelest mu padá
jako motýl, který vzlét,
vadne, ale neuvadá
v jeho očích smutný květ.*

Vypuštěná strofa, zaokrouhlující celkový počet strof na dvacet, akcentovala pacienta číslo tři a z hlediska tektonického přízvukovala jednak incipitu básně a jednak stejně znějícímu počátku lékařovy promluvy:

*Dvacet lůžek stojí v síni,
na nich dvacet nemocných...*

Neexistence strofy zdůrazňuje naopak pacienta číslo třináct a podtrhává finále básně.

Pokud jde o oba pacienty, pak o čísle třináct víme do podrobnosti téměř vše, on sám lékaři o sobě řekne:

*Montér jsem a musím žít,
mám v hlavě velký vynález,
aeroplán chci sestrojiti,
jenž s celou zemí by se vznes

a přeložil ji v kraje jiné,
v okruh laskavějších hvězd,
kde chudák lehko nezahyne.
Nemluvím z cesty! Na mou čest!*

O čísle tři však nepraví zveřejněný text nic, alespoň částečně jej přibližovala vypuštěná strofa. K dané výpovědi čísla třináct třeba dodat, že z jeho řeči seznáme jeho profesi a jeho pracovní plány, ale také jeho psychickou vyšínutost, spočívající v technické nesmyslnosti jeho záměru. V dalším ději se tato vyšínutost plně projeví.

Redaktorem plzeňského měsíčníku *Pramen*, kde byla *Balada z nemocnice* poprvé otištěna, byl Jan Vrba. Autor Božích mlýnů redigoval rovněž Wolkerova Hosta do domu v Beníškově nakladatelství a často do básníkovra textu zasahoval. V kritickém komentáři citované edice je uvedena tato Vrbova připomínka z 3. července 1952: „V zadaných rukopisech Wolkerových jsem několikrát tužkou upozornil autora na věci, které jsem považoval za nedopatření – a to, když jsem mu posílal po vysázení rukopis s obsahem sazby ke korektuře – a v přiloženém dopise jsem obvykle svá upozornění vysvětlil. Bylo tomu tak i v rukopisu Hosta do domu – avšak poslední rukou byl při vydání text, jak jej nařídil svou korekturou autor.“ Uvedený citát nepřímou ukazuje na prvního editora *Balady z nemocnice* v časopisu *Pramen*. Faktickou skutečností je, že A. M. Píša jako editor prvního Díla Jiřího Wolkerova z roku 1924 zkrácenou verzi přijal a po něm ji přijímají všichni editoři další. Návrat k rukopisu by byl po velkém století žádoucí.

Další argument pro návrat k úplnému textu spočívá v pořadí vypuštěné strofy. Tato strofa je totiž v pořadí dvanáctá, a toto číslo je násobek čísla tři. To znamená, že dvanáctá strofa tvořila původně součást stěžejního triadického principu.

Závažný argument pro zařazení dvanácté strofy se posléze dotýká samotného žánru balady. Balada je lyrickoepický žánr, Wolkerova *Balada z nemocnice* má však veskrze epický charakter. Lyrický živel, byť nepatrně, je účasten právě v této vynechané strofě. Jiří Wolker byl jako básník důmyslný stavitel a tyto zákonité souvislosti nelze při výstavbě balady a při jejím editování pomíjet.

Triadický princip není sice výlučnou záležitostí, přesto však Jiřího Wolkeru sblízuje s dvěma básníky – s generačním druhem Vítězslavem Nezvalem a s generačně starším Jiřím Mahenem. Nezval uplatnil triadický princip v *Manon Lescaut* (Všeňka 2012: 70–79), což je sice drama, ale veršované, spojující tak básnický projev obou tvůrců. Vzájemný složitý vztah mezi oběma básníky vyjádřil Nezval v memoárech *Z mého života*: „V Hostu jsem otiskl báseň Závěr a dověděl jsem se oklikou přes přátele, že Wolker do jisté míry ohromila. Nečekal ode mne báseň takového druhu. Nepochybuji, že pochopil do posledního odstínu básnickou stránku veršů této básně, avšak jistě se nemohl nepostavit v hloubi duše do opozice s ní. Wolker viděl před sebou jasně svou literární cestu a byl přesvědčen o její správnosti. Nezanechávala ho však lhostejným krásou, kterou cítil, s níž by si byl patrně rozuměl, avšak jež by ho byla mohla vésti někam jinam, než kam chtěl dojít.“ (Nezval 1959: 87) Oba se navzájem diferencovali, jistá spojitost však zůstávala, zejména v obecnosti, v tektonické obecnosti.

Výraznější sepětí trvá mezi Jiřím Wolkerem a Jiřím Mahenem, neboť i autor *Kamarádů svobody* usiloval o baladický tvar. Vedle villonské balady už ve své prvotině *Plamínky* se poměrně zdárně pokusil o klasickou baladu, a dal jí klasický název *Balada*. Je stavebně precizní a podobně jako Wolker ji protkal triadickým principem. Ostatně i jeho shovívavý epigram namířený na Wolkeru sestává ze tří strof; úvodní strofa byla navíc plná otázek:

*Host do domu... Nevím, nevím:
co to píšou kritici?
Že jsi jinoch ostýchavý
s něžným nachem na líci?* (Andělíček 1921: 23)

Třístrofový rozsah měly všechny epigramy Kozích bobků z Parnasu, v nichž se Mahen skrýval pod obtížně dešifrovatelným pseudonymem Ladislav Andělíček. Titul této satirické sbírky navíc sestával ze tří výrazů. Triády a numerický princip z ní vycházející tak nezbytně svazuje básnickou trojici Jiřího Mahena, Vítězslava Nezvala a Jiřího Wolkeru.

Literatura

- ANDĚLÍČEK, Ladislav: *Kozí bobky z Parnasu*. Brno: St. Kočí, 1921.
NEZVAL, Vítězslav: *Z mého života*. Praha: Čs. spisovatel, 1959.

VŠETIČKA, František: *Celistvost celku*. Olomouc: Fontána, 2012.

WOLKER, Jiří: *Básně*. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury, 1953.

ZÁVODSKÝ, Artur: Poznámky k tématu Wolker-baladik. In: *Štafeta* 6, 1974, č. 1.

doc. PhDr. František Všetická, CSc.

Olomouc

fvseticka@seznam.cz

This work can be used in accordance with the Creative Commons BY-SA 4.0 International license terms and conditions (<https://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0/legalcode>). This does not apply to works or elements (such as images or photographs) that are used in the work under a contractual license or exception or limitation to relevant rights.

